

Sessiz Shakespeare: Sessiz Sinemada Shakespeare Uyarlamaları

Yrd. Doç. Dr. Mehmet ARSLANTEPE

Özet

Bu makalede sessiz sinemada Shakespeare uyarlamalarının ne şekilde yapıldıkları araştırılmıştır. İlk film yapımcıları William Shakespeare'in oyunlarını saygınlık kazanmak amacıyla uyarlamışlardır. Sessiz Shakespeareler popüler tiyatrunun melodram tarzını hareketli görüntülere taşıırken yapımcılarına da saygınlık kazandırmıştır. Bu filmler temel aldıkları oyunlardan daha fazla melodramatik öğelere sahiptirler. Sonuç olarak sessiz sinemanın sahip olduğu anlatım olanağı Shakespeare uyarlamalarına yeterli gelmemiştir.

Anahtar Sözcükler

Sinema, uyarlama, Shakespeare

Abstract

This article discusses, Shakespeare's plays how adapted to movie in silent area. In the silent area of cinema, filmmakers created films based on the plays of William Shakespeare for provide to gain respectability. While silent Shakespeares conferred respectability on their makers, at the same time it gave providing an easily transportable rival to the pictorial, melodramatic mode of popular theatre. Silent Shakespeares have more melodramatic codes from original plays. In conclusion, the silent movie's ability was not enough for making Shakespeare adaption.

Key Words

Movie, adaptation, Shakespeare

1. Giriş

Shakespeare'in doğaya ayna tutmayı amaçlayan oyunlarında duyguların ve çatışmaların anlatılmasında kullanılan sözcükler ve imgeler kolay kolay izleyenin ya da okuyanın aklından çıkmaz. Onun oyunlarını izleyen ya da okuyan herkesin aklında kuşkusuz unutulmayan cümleler kalır. Bunlardan belki de en bilineni "olmak ya da olmamak"tır. Çözülmesi mümkün olmayan bir sorunu da ortaya koyan bu ifade kadar sinema ve tiyatro ilişki de bu denli karışık mıdır? Ya da "beni ne kadar seveceksin" sorusunun cevabı olan "sonsuzluk ve bir gün kadar" belirlenmesi zor mudur?

Sinema başlangıçta önemsenmedi. "Köleler için uygun bir eğlence" (Arkın Sinema Ansiklopedisi, 1975, s. 402-404) düşüncesi 19. yüzyılın sonunda sinemanın hayata girdiği ilk yıllarda zamanının entelektüelleri arasında yaygındı. Bu düşünce tamamıyla haklı değildi; fakat aydın kesimi sinemaya çekebilecek bir sinema filmi de gözüküyordu. Bu nedenle edebiyat ve tiyatro eserleri, sinema üzerindeki ön yargıları kaldırmak ve okumuş bir kesimi de sinemaya çekmek için sinemaya uyarlanmaya başlanmıştır. Sinemanın saygınlığa kavuşmasıyla yapımcıların gelirleri artacak ve sinema sağlam bir iş kolu olarak ortaya çıkabilecektir. Shakespeare oyunları ise ilk sinemacıların saygınlık kazanmaya çalışırken kullandığı kaynakların bir parçasını oluşturmaktadır.

Erken dönem sinemacılarının, yüksek sanatın bir simgesi olan Shakespeare'i daha sinema kendi dilini-gramerini oluşturmadan yorumlamaya girişmesi ve konuşmaya dayanan tiyatro oyunlarının sessiz sinemada ne şekilde perdeye yansıtılabildiği bu makalenin inceleme konusudur. Kısaca Shakespeare ve Shakespeare dönemi tiyatrosuna bakıldıktan sonra sessiz sinema döneminde çekilmiş olan Shakespeare uyarlamalarına geçilecektir. Sessiz dönemde çekilmiş filmlerden ulaşılabilenler izlenerek genel

uyarlama yönteminin ne olduğu ortaya konulmak istenmiştir. Yönetmeni, yapımcısı ve tarihi belirsiz yapımlar dışarıda bırakılmıştır.

2. Shakespeare Dönemi ve Tiyatrosu

Hem feodalizm, hem de kapitalizm Shakespeare'in sorunları arasında yer almıştır. Yönetici düşünce olarak doğayı almıştır. Doğa onun için saf, güzel, yaratıcı yaşamdır; iyiye güzele gidiştir. (Tanilli, 1994, s. 84-85) Oyunlarını şiir aracılığıyla yazmıştır. (Wells, 1992, s.18) Oyunlarının kaynaklarının çoğu antik döneme dayanmaktadır. İngiliz halk tiyatrosunun geleneklerini de sürdürmüştür. Oyunlarında trajik ile komik bir aradadır. (Tanilli, 1994, s.85) Klasik akım eleştirmenleri Shakespeare oyunlarının üç birlik kuralına uymamasını, komik ile trajiği yanyana kullanmasını, edeplilik kuralına her zaman bağlı kalmamış olmasını hata olarak değerlendirmişlerdir. (Şener, 1998, s.112, 161-162) *Eagleton*'a göre, Shakespeare oyunları toplumsal düzene ve istikrara itibar etmektedir. Fakat bir yandan, cinaslar, mecazlar, bilmececi konuşmalar da bu istikrarı tehdit etmektedir. Shakespeare, varsayılan şeyi dile getirmek için tantanalı edebi formüller kullanmıştır. (Eagleton, 1998, s.1-2) Shakespeare'in çağındaki tiyatrolarda dekor bulunmamaktadır. Shakespeare'in dizelerinin oluşmasında dekorun kullanılmamasının etkisi de bulunmaktadır. Dekorun olmayışı oyunların hızlı akmasına da neden olmuştur. Kostümler her zaman Elizabeth çağı kostümleriydi. (Urban, 1996, s.79-80, 73-74) 1590 yıllarında bir açık hava eğlencesiydi; ve oyunlar oldukça gürültülü bir ortamda oynanmıştır. (Greenhill ve Wignall, 1996, s.19) Elizabeth çağı seyircilerinin yeni oyun görmeye meraklı oldukları bilinmektedir. Tiyatroların geniş bir repertuarı vardı; ve hemen her gün başka bir oyun oynanabiliyordu. Bir oyun ortalama on kez sahneleniyordu. (Greenhill ve Wignall, 1996, s.65-66)

3.. Sinemada Tiyatro Uyarlamaları

Bazin, bir tiyatro oyunu metninin yeniden düzenlenmeden ve bazı bölümlerinin değiştirilmeden sinemaya uyarlanmasının imkansız olduğunu savunmaktadır. Tiyatroya özgü karakterler filmde rahatsız edici olabilmektedir. *Bazin*, sinema izleyicisinin günlük yaşamdan izler aradığını, büyük bir dekor, dış çekimler ve bol hareket istediğini söyleyerek iki anlatım tarzı arasındaki farkı göstermiştir. (Bazin, 1993, s.65-66) Bir tiyatro oyununu sinemaya aktarırken sinemanın sahip olduğu anlatım araçlarının kullanılmasıyla gerçek bir uyarlamaya ulaşılabilir. Uyarlama, "sinema için hazırlanmamış bir metni sinemaya uygun biçime sokma" olarak açıklanmaktadır. (Özön, 2000, s.732)

Sinemada illüzyon daha ağır basmaktadır. Seyirciler olayları kamera aracılığıyla izlemektedirler. Kamera seyirci adına seçme yapmaktadır. Sinemada aniden ortaya çıkan bir tabanca seyirciyi heyecanlandırabilmektedir. (Aylan, 1996, s.1043) Tiyatroda önemli olan unsur insanın, sinemada bir kapının çarpması dramatik bir etki yaratabilmektedir. Tiyatroda konu aktör üzerine, sinemada ise dekor üzerine kuruludur. Sinemada oyuncu ortadan kalkabilmektedir. (Bazin, 1993, s.78-79) Tiyatroda öykü anlatılırken jest, mimik, devinim ve öteki görsel araçlardan yararlanılırken oyunun gelişimine yoğun olarak yön veren konuşma örgüsüdür. Söz, sinemada tiyatrodan daha ekonomik kullanılmaktadır. Sinema, tiyatrodan daha olanaklı anlatım araçlarına sahiptir. Filmde konuşma örgüsü, tiyatrodaki konuşma örgüsünden daha değişik bir

boyuttur. Sinemada konuşma örgüsü, diğer öğelerle birlikte öykünün ana iletisini vermek için kullanılan yollardan yalnızca biri olmaktadır. (Akyürek, 2004, s.253-254) Bir filmde yakın plan portre çekimi, tiyatroyu da aşarak, tiradları daha da güçlendirmektedir. Sinemada önemli olan sözleri kullanmadan konuşmaktır. (Ülkü, 2004, s.94)

4. Sessiz Sinema Dönemi ve Shakespeare Uyarlamaları

4.1. Sessiz Sinema

1900'lerin başlarında sinema yerleşik ve kentli olmuş, düzenini kurmaya başlamıştır. Bundan sonra da saygınlık kazanmayı amaçlamıştır. İlk büyük yapım şirketleri Amerika'da Edison, Vitagraph ve Biograph, Fransa'da Pathe ve Gaumont, Almanya'da Messter, İtalya'da Ambrosio kurulmuş ve artık bir panayır eğlencesinin dar boyutlarını aşan hedefler saptanmıştır. (Scognamillo, 1997, s.19, 21) Barakalar daha iyi şartlardaki sinema solanlarına dönüştürülmüş, daha üstün yapımlara önem verilmiştir. Paris'te Lafitte Kardeşler 1907'de **Film d'Art** kuruluşu ile yüksek sınıfa hitap edecek yapımlara öncülük etmişlerdir. (Onaran, 1994, s.37-38) Fransız film yapımcıları, Fransız tiyatro geleneğinden, Fransız yüksek sanatından yararlanmışlardır. Böylece, Avrupa ve Amerika'ya yayılan Film d'Art ismi verilen akım ortaya çıkmıştır. Bu filmler tanınmış, saygınlık kazanmış edebiyat eserlerinden ve tiyatro oyunlarından oluşturulan düşük bütçeli filmlerdir. İtalyanlar bu akımı daha ileri götürmüşler, görkemli, pahalı yapımlar ortaya koymuşlardır. Genel görüş sinemanın bir sanat olmadığıydı; fakat klasik yazından yararlanılarak onun sanat yönüne dikkat çekilmek amaçlanıyordu. (Rothwell, 2000, s.4) Üst sınıfın dikkatini sinema yöneltmek amacıyla *Shakespeare*, *Schiller*, *D'Unnunzio*, *Dumas* gibi yazarların eserleri sinemaya aktarılmıştır. (Onaran, 1996, s.25) Avrupa'da sinemanın gezginci dönemi 1896-1907, ABD'de 1896-1902 yıllarını kapsamaktadır. ABD'de 1905 yılında nickelodeon olarak tanımlanan daha rahat ve geniş sinema salonları açılmıştır. (Scognamillo, 1994, s.27-28) Kuzey Amerika'da ucuz yapımlar "nickelodeon", "5-cent theatre" ya da "electric teather" olarak isimlendirilen salonlarda gösteriliyordu. 1907'ye kadar bu salonların sayısı 2500 ile 3000 arasında bir sayıya ulaşmıştır. 200 ile 500 arasında sandalyesi olan bu salonları üst sınıflar küçümsemişlerdir. 20. yüzyılın başında filmler çalışan sınıfın eğlencesiydi. Sinemanın artık sadece fakir işçi sınıfının eğlencesi olmaktan çıkarılıp üst kültürle çıkarılması hedeflenirken "Class", "classy" ve "classier" kelimeleri ilk film şirketlerinin mantrası olmuştur. Shakespeare filmleri de saygınlık kazanma mücadelesinin küçük bir parçası durumundadır. ABD'de, **Vitagraph** şirketi 1908'de piyasaya bir seri Shakespeare filmiyle girerek Shakespeare filmlerinin merkezi olmuştur. (Rothwell, 2000, s.3-5) 1897'de kurulan Vitagraph dönemin en üretken ve en çok kazanan film şirketi olmuştur. Aktör, aktris, yönetici ve teknisyenlerden oluşan 400 kişilik bir kadroya sahip bulunuyordu. Yılda yaklaşık 300 film çeken şirket saldırgan bir büyüme stratejisi benimsemiştir. Rakiplerinden daha uzun süreli filmler çekmiş, halkın tanıdığı yüzleri filmlerinde kullanmış ve *Florence Turner*, *Maurice Costello*, *John Bunny* gibi zamanının tanınmış oyuncularını kadrosuna almıştır. (Kuhn, 2002, s.5) Vitagraph'ın Shakespeare uyarlamaları 10-15 dakikalık süreye sahiptiler. *Julius Caesar*'a suikast, *Romeo-Juliet*'in balkon sahnesi gibi hiç Shakespeare bilmeyenlere bile tanıdık gelen sahneleri kullanarak filmlerinin çekiciliğini arttırmayı hedeflemiştir. Vitagraph'ın filmlerinin çoğunu, eski bir sahne oyuncusu olan *William V. Ranous* ya da *Charles Kent*

yönetmiştir. Bu filmler çatı katındaki bir stüdyoda, bazen de cam çatısı olan bir stüdyoda çekilmiştir. New York'taki Central Park, Brooklyn'deki Prospect Park ya da Long Island sahili dış mekan olarak sıklıkla kullanılmıştır. Dekor ve kostümler ise Broadway'den ödünç alınmıştır. Oyuncuların ücretleri düşüktü; fakat film oyunculuğu onların Broadway'deki işlerine bir ek iş olmuştur. (rothwell, 2000, s.7) Vitagraph'ın "yüksek sanat" sloganı gibi yine bir Amerikan şirketi olan **Triangle** da "clean pictures for clean people" sloganını kullanmıştır. (Everson, 1998, s.120)

20. yüzyılın başlarındaki Amerikan kültürel politikası elitist Shakespeare ile popülist nickelodeonları biraraya getirmiştir. Bir iş alanı olma yönünde gelişen sinemada kar ve zarar kuralı gereğince Shakespeare'in bir metaya dönüşmesi ve popüler kültürün bir parçası olması kaçınılmazdı. (Everson, 1998, s.3, 6) Bundan sonra gerekenler yapılanma/sanayii ve yaratıcılık/sanat olarak belirmiştir. (Scognamillo, 1997, s.17)

4.2. Shakespeare Uyarlamaları

İngiltere'de sinema tarihinin bilinen ilk Shakespeare uyarlaması olan **King John** tiyatro oyuncusu *Sir Beerbohm Tree* tarafından 1889'da çekilmiştir. Shakespeare oyunlarının ünlü aktörü *Sir Beerbohm Tree*, King John'dan 4 sahneyi Her Majesty's Theatre'da filme çekmiştir. 68mm olan film geniş ekranda London Palace Theatre'da sergilendikten sonra 1990'a ortadan kaybolmuştur. Filmden kalan tek bir sahne (1 dakika 16 saniye) British Film Institute tarafından restore edilmiştir. (Rothwell, 2005, s.12-13) *Tree*, filminin büyük bir anlamı olmadığını sadece oyunu iyi bilenler için anlamlı olabileceğini söylemiştir. (Wolf, 1967, s.12-13) King John, sessiz sinema döneminde bir daha sinemaya aktarılmamıştır. Başarılı sayılabilecek ilk İngiliz uyarlama ise **Clarendon Film Company** tarafından yönetmen *Percy Stow*'a 1908'de çektirilen **The Tempest** "Fırtına" olarak görülmektedir. Shakespeare'in Fırtına oyunu kötülükleri pişmanlıkla tamir etmekte, öç almayla değil bağışlamayla son bulmaktadır. Oyun her şeyden önce imgeleme hitap etmekte, baştan sona bir hayal içinde sürüp gitmektedir. (Yücel, 1991, s. 7, 14) Fırtına belki de bu yapısı nedeniyle sessiz sinemanın en az kullandığı tiyatro oyunlarından olmuştur. Oyunda cinayetler, entrikalar ve intikamlar bulunmamaktadır. Sadece iki kere çekilmiştir. Temel alınan oyundaki karakterlerin hepsi söz konusu yapımda bulunmaktadır. Bununla birlikte filmde Prospero, Miranda, Ferdinand ve Ariel daha önde tutulmuştur. Diğer karakterlerin filmde herhangi bir işlevi yoktur. Özellikle, Miranda-Ferdinand aşkı filmdeki hikayenin merkezindedir. 11 adet little card kullanılan film, 11 dakika sürmektedir. Yazılar izlenecek olan sahneyi özetlemektedir. Yazılar okunduktan sonra okunanların yönlendirmesinde görüntüler gerçek anlamlarını kazanmaktadır. Prospero'nun adada sığındığı mağara mukavvadan yapılmış bir dekordur. Diğer mekanlar dış-kır mekanlardır. Fırtınada batırılan gemi de bir makettir. Filmde kamera hareketleri bulunmamaktadır. Zamanın oldukça başvurulan bir görüntü hilesi olan gözden kaybetme filmde birkaç kez kullanılmıştır. Ariel, Ferdinand'ı getirmek için gönderildiğinde ona bir görülüp bir kaybolarak Ferdinand'ı şaşırtır. Başka bir sahnede de Ariel, Antonio'nun grubuna yiyeceklerle dolu bir sofrayı gösterir. Antonio ve grubu yiyecekleri yemeğe kalkışınca Ariel yemekleri yok eder. Filmdeki olay sırası oyunun en bilinen sahnelerini içermektedir. Filmin, hiç bilmeyenlere bile oyunu tanıttak düzeyde olduğu görülmektedir: Prospero'nun adaya gönderilmesi, Prospero tarafından sihirle

firtına'nın çıkarılması, geminin batırılması, Ferdinand ile Miranda'nın aşık olmaları, Prospero'nun Ferdinand'ı aşağılaması, herkesin barışması ve adadan ayrılma.

Sinemanın doğduğu yer olarak kabul edilen Fransa ilk Hamlet filminin de çekildiği ülke olmuştur. İlk **Hamlet** filmi 1900 yılında *Clement Maurice*'in, Mme Chenin tiyatrosunda çektiği Hamlet'in düello sahnesidir. Hamlet rolünde *Sarah Bernhardt* bulunmaktadır. Film aynı yıl Paris sergisinde de gösterilmiştir. (Taylor, 2004, s.180) Böylece, halka gösterilen ilk Shakespeare filmi özelliğine de sahip olmuştur. (Wolf, 1967, s.12) Filmlerinde öyküyü ilk kez kullanarak gerçek anlamda sinemayı başlatmış ve yaptığı görüntü hileleri ile sinemanın büyücüsü olarak tanınmış *George Melies* 1907'de, *La Mort de Jules Cesar* filmini çekmiştir. Oyundan sadece suikast sahnesini almış ve filminde yaratıcı buluşlarını sergilemiştir. Filminde bir de Shakespeare karakteri yaratmıştır. Aynı yıl çektiği *Hamlet* filminde kendisi de görünmektedir. (Rothwell, 2004, s.4) Hamlet filmi, mezarıcı, hayalet ve düello sahnelerini içermektedir. (Wolf, 1967, s.13-14). Melies, filmini Hamlet oyunundan sahnelerle doldurmuş, filminde bir hikaye anlatmayı amaçlamamıştır. (Rothwell, 2005, s.13) Fransız **Film d'Art** kuruluşu edebiyat ve tiyatro uyarlamaları çekmekle tanınmıştır; fakat Shakespeare uyarlamalarına az sayıda yer vermiştir. İtalyan yönetmen *Gerolama Lo Savio*'un çektiği *Othello* (1909) ve *Andre Calmettes*'in çektiği *Macbeth* (1910) bu şirketin yaptığı Shakespeare uyarlamalarıdır. (Holderness ve McCullough, 2004)

İtalya'da, **Cines** 1908-1917 yılları arasında 6 adet, **Film d'Art Italiano** 1909-1910 arasında 3 adet Shakespeare uyarlaması çekmiştir. (Holderness ve McCullough, 2004) İtalyan sineması, Fransa'da ortaya çıkan Film d'Art akımını daha ileri götürmüş, daha görkemli yapımlar çekmiştir. Söz konusu eğilime, Fransız Film d'Art kuruluşunun Fransa'daki kolu olan Film d'Art Italiana'nın 1910'da yönetmen *Gerolama Lo Savio*'ya çektiği *King Lear*, *Ermete Novelli* ve *Francesca Bertini* gibi sessiz sinemanın yıldız oyuncularını, renkli-boyalı görüntüleri ve 16 dakikalık uzun sayılabilecek süresiyle iyi bir örnek oluşturmaktadır. O yıllarda İtalyan sineması bu gibi tarihsel konulardaki yapımları oldukça gösterişli çekmeyi bir yöntem haline getirmiştir. Bu yapımda kamera hareketleri görülmemektedir. Sahnelerin büyük çoğunluğu stüdyoda çekilmiştir. Filmde sekiz adet oldukça uzun little card bulunmaktadır. Shakespeare'in Kral Lear isimli oyunu, tacı elinden alınan trajik krala karşı kurulan komploları anlatmaktadır. Oyun dehşet sahneleriyle dolu bir melodram olarak da ele alınabilmektedir. (Kott, 1999, s.104) İçinde abartılı trajizmin, sentimentalizmle veya aşırı duygusallıkla karıştığı bir dram biçimi olarak tanımlanan melodram, bu uyarlamada kendini göstermektedir. (Aslanyürek, 1998, s.43) Bir çok ayrıntı atılarak 16 dakikada *King Lear*'ın temel konusu hakkında bir bilginin filmde alınabildiği görülmektedir. Kral Lear'ın kızları arasında krallığını paylaşırması, kızlarının evlerinden kovulması, Lear'ın aklını kaçırmayı, Cordelia'nın ona yardım etmesi ve ölümleri filmde kullanılmıştır. Temel alınan oyundaki Gloucester Kontu ve oğulları Edgar ile Edmund filmde yer almamaktadır.

Yine, **Film d'Arte Italiana** yapımcılığında ve *Gerolama La Savio* yönetmenliğinde 1910 yılında çekilen **The Merchant Of Venice** "Venedik Taciri" prestijli İtalyan yapımlarına başka iyi bir örnek oluşturmaktadır. Ünlü oyuncu *Ermete Novelli* bu filmde Yahudi Shylock rolündedir. Tiyatroda, Yahudi ya da diğer yabancı figürler kalıplaşmıştı; oyuncular bu kalıpları zamanla kırmışlardır. Fakat sinemanın uyarlamalara başlamasıyla bu kalıplar yeniden gündeme gelmiştir. Filmdeki Yahudi

sterotiptir. (Taylor, 2004, s.267) Bu tür kalıplar ya da klişeler sinemada anlatımı basitleştirmeyi sağlamıştır. Film kısmen renklidir. Elle boyanmak istenmiş fakat tamamlanamamıştır. Filmin bazı yerleri kaybolmuş olduğu için film birkaç yerde ansızın kesilmektedir; filmin sonu da kayıptır. (Milestonefilms, 2001) Bu haliyle 11 dakikalık bir süreye sahiptir. Kamera hareketleri bulunmayan filmde 10 adet little card izlenmektedir. Yazıların bir kısmı oldukça uzun tutulmuştur. Venedik Taciri oyununda konular, aşk, dostluk, para, insanlık ve hırs olarak belirmektedir. (Oyun, 1992, s.7) Filmde özellikle dostluk üzerinde vurgu yapılmıştır. Öne çıkarılan, Shylock ve Antonio arasında yapılan anlaşmanın hikayesi ve sonucudur. Film merak, heyecan duygusunu kullanmaktadır. Leronzo'nun evlenmek için borç para araması, borcun Shylock'tan bir anlaşma yapılarak alınması, borcun ödenmemesi ve mahkemede Antonino'nun kurtulması oyundan alınan yerlerdir.

İlk Alman sessiz Shakespeare filmi olarak, Deutsche Bioscop GmH yapımı, 1913 tarihli, Stellan Rye'in yönettiği Ein Sommernachtstraum in unserer Zeit "Bir Yaz Gecesi Rüyası" görülmektedir. Film hakkında başka bir bilgi bulunmamaktadır. Sessiz dönemde önemli Shakespeare uyarlamaları Alman sinemacılar tarafından çekilmiştir. Sven Gade'in Hamlet, Drama of Vengeance (1920), Dimitri Boukhoyetski'in Othello (1922) ve Hans Neumann'ın Bir Yaz Gecesi Rüyası (1925) çalışmaları, filme çekilmiş tiyatro olmayı aşmışlardır. Alman yönetmen *Sven Gade*'in 1920'de çektiği ve bir **Art Film** yapımı olan **Hamlet, Drama of Vengeance** tiyatrodan sinemaya yapılmış ilk gerçek anlamdaki uyarlama olarak görülmektedir. Bu filmde sadece oyunun konusu anlatılmamış, oyuna bir yorum getirilmiş ve sinemanın olanaklarıyla beyaz perdeye aktarılmıştır. Hamlet bu filmde karşımıza bir kadın olarak çıkmaktadır. Hamlet, sessiz dönemin Danimarkalı yıldız oyuncusu *Asta Nielsen* tarafından canlandırılmıştır. Hamlet, annesi Kraliçe Gertrude tarafından bir erkek gibi yetiştirilmiştir; ve okul arkadaşı *Horatio*'ya aşiktir. Babası, Hamlet'in babası tarafından bir düelloda öldürülmüş olan Fortinbras'ın Hamlet'le uzlaşması, yani düşman babalarının uzlaşmış oğulları olarak filmde yer almaları, I. Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupa gençliğinin uzlaşma isteğini vurguladığı da ileri sürülmüştür. (Guntner, 2004, s.118) *Dimitri Boukhoyetski*'in **Othello** filminde ise sessiz sinemanın efsanevi oyucucu *Werner Kraus*, Othello'yu kusursuz bir şekilde yorumlamayı başarmıştır. (Rothwell, 2005) **Worner Film** yapımı olan filmde Shakespeare'in oyunu harfî harfine izlenmemiş temelden uzaklaşmış olsa da, filmdeki expressionism etkiler ve İskandinav ülkelerinin görsel farklılığı (ışıklandırma) filme asıl değerini kazandırmıştır. (Erickson, 2005) Önemli olarak görülen bir diğer Alman uyarlama da *Hans Neumann*'ın 1925'te çektiği *Bir Yaz Gecesi Rüyası*'dır. Film, romantik ve yergici özelliklere sahiptir. Bottom rolünde *Werner Krauss* vardır. (Wolf, 1967, s.14)

Güçlü bir sinemaya sahip diğer bir Avrupa ülkesi de Danimarka'dır. I. Dünya Savaşı'nın sonuna kadar gücünü sürdürmüş ve her türden film üretmiştir. (Scognamillo, 1997, s.121) Bununla birlikte Shakespeare uyarlamaları Danimarka sinemasında yaygın değildir. Danimarka sinemasının tek Shakespeare uyarlaması olan Hamlet, *August Blom* tarafından 1910 yılında çekilmiştir. Bu film İskandinav sinemalarının tek Shakespeare uyarlamasıdır. (Wolf, 1967, s.13) August Blom'un 1911 tarihli *Desdemona* isimli filmi ise Othello'dan alınan konuyla farklı bir uyarlama tekniğine sahip bulunmaktadır. Filmde, karısının kendisini aldattığını öğrenen ünlü bir aktör Othello'yu oynadığı gece

karısını öldürmektedir. (Wollstein, 2005) August Blom bu filmiyle zamanının uyarlama tekniğinin dışına çıkmıştır.

Amerika'da ise Shakespeare uyarlamalarında sayıca, büyümek ve güç elde etmek için hemen her yolu deneyen, Hollywood öncesi dönemin en güçlü yapım şirketlerinden olan **Vitagraph** başta gelmektedir. 1908-1912 yılları arasında 12 adet Shakespeare uyarlaması çekmiştir. Vitagraph, Shakespeare'in öncelikle tragedyalarına ve komedyalarına ağırlık vermiş, arkasından tarihsel oyunları gelmiştir. (Holderness ve McCullough, 2004) Vitagraph yapımı 1908 tarihli *Romeo ve Juliet*'de zamanının ünlü yıldızları *Florence Lawrence* ve *Paul Panzer* rol almışlardır. O yıllarda çekilen ilkel aktüel filmlerden daha ileri seviyededir. Kamera, aktüel filmlerdeki gibi sadece kaydedici değil, hikaye anlatımında bir araç durumundadır. Yakın çekim bulunmayan filmde, farkedilebilir bir kurgu göze çarpmaktadır. Diyalogların da bulunduğu little cardlar anlatıma katkıda bulunmaktadır. İç mekanlar perde ve mukavvalardan oluşturulmuştur. Filmde dış çekimler de yapılmıştır. Balkon sahnesi Fort Hamilton yakınındaki bir evde, *Romeo ve Tybalt* düellosu ise Central Park'ta çekilmiştir. Verona caddelerini yaratmak içinse Central Park'taki Bethesda Çeşmesi kullanılmıştır. *Juliet*'in yatağında Vitagraph'ın logo olarak kullandığı "V" harfi görülmektedir. Bunun nedeni o dönemde yaşanan patent savaşları ile açıklanmaktadır. Aynı yıl çekilen *Julius Caesar* filminde göze çarpan bir ilerleme görülmemektedir. Kamera açıları filmde değişmemektedir; fakat tiyatrallık dış çekimlerle kırılabilmiştir. Filmde, *Caesar*'a suikast, *Antony*'nin söylevi ve *Brütüs*'ün cenaze töreni gibi bilinen sahneler kullanılmıştır. 1909'da çekilen *King Lear*'de ise karakterlerin isimlerinin oyuncuların üstüne yazılarak filmin başlaması bir yenilik olarak görülmektedir. *Midsummer Night's Dream*'da ise küçük teknik aksaklıklar dışında oyunun ruhunu veren sahneler filmde verilebilmiştir. Bu filmde de benzerlerinde olduğu gibi dış mekanlar için şehir parklarına çıkılmıştır. Dış mekanlarında Brookklyn'deki Prospect Park kullanılmıştır. (Rothwell, 2000, s.8-10) *J. Stuart Blackton* ve *Charles Kent* tarafından 1909'da çekilen **A Midsummer Night's Dream** "Bir Yaz Gecesi Rüyası" görüntü hileleri ve hareketsiz kamera kullanımı ile o yılların diğer filmlerinden farklı görünmemektedir. Filmin tamamına yakını dış mekanda çekilmiştir. 6 adet little card bulunan filmde bazı yazılar oldukça uzun tutulmuştur. Eğlendirici, hareketli sahneleriyle, *Julia Swayne Gordon* ve *Maurice Costello* gibi zamanının ünlü oyuncularıyla ilgi çekici özelliklere sahip bulunmaktadır. Film en çok *Puck*'ın sevgililer arasında ortaya çıkardığı karışıklık üzerinde durmaktadır. Filmin yazılarında ise bir karışıklık bulunmaktadır. Önce *Oberon* yerine *Penelope*'nin ismi geçmektedir; daha sonraki kartlarda ise *Penepole*, *Oberon* olarak gösterilmektedir. Filmin süresi 11 dakikadır. *Bir Yaz Gecesi Rüyası* oyununda Shakespeare güldürmeyi hedeflemiştir. Perilerin havada uçtuğu bir ormanda, aşkın ne denli kör bir duygu olduğunu göstermiştir. (Urgan, 1996, s.113, 115) Shakespeare'in bu oyunu sinema için görsel açıdan büyük zenginlikler taşımaktadır. Perilerin uçuş sahnelerinde zamanının görüntü hileleri sergilenmektedir. Filmde aşk ve aşıkların sihirle başkalarına aşık edilmesi, sonunda da yanlışlığın düzeltilmesi üzerinde durulmuştur. Görselliği ve konusuyla eğlendiricilik öndedir. Yine bir Vitagraph Com. yapımı olan ve *Charles Kent* tarafından yönetilen 1910 tarihli **Twelfth Night "12. Gece"** oyunun karışık konusuna ve çok sayıdaki karakterine rağmen kolay anlaşılır bir şekilde filme çekilebilmiştir. Filmde kamera hareketleri görülmemektedir. Film, *Florence Turner*, *Charles Kent* ve *Julia Swayne Gordon* gibi tanınmış oyuncularla

büyük çoğunluğu stüdyoda çekilmiştir. Filmde 8 adet little card bulunmaktadır. 12 dakikalık bir süreye sahip olan filmde yazılar yine oldukça uzundur. Bu uyarlamada da bir karışıklığın sunulması ve çözülmesiyle karşılaşmaktayız. Gemi kazasıyla ikiz kardeşler Viola ve Sebastian'ın birbirlerinden ayrılması, Viola'nın Sebastian'ın yerine geçmesi, Viola'nın Dük'ün hizmetkarı olması, Viola'nın Dük'e aşık olması, Olivia'nın Sebastian sandığı Viola'ya aşık olması, sonunda gerçeklerin ortaya çıkması ve aşıkların birbirini bulması, oyundan alınan yerlerdir. Film bu görünümüyle tiyatrodan oynanan vodvillerle benzerlikler göstermektedir.

Amerikan şirketi **Thanhouser** 1910- 1916 yılları arasında 7 adet Shakespeare filmi üretmiştir. (Holderness ve McCullough, 2004) Şirket tradegya ağırlıklı seçimler yapmıştır. **Thanhouser/Pathé** ortaklığında, *Ernest Warde*'in yönetmenliğinde, 1916'da çekilen *King Lear* bu dönemdeki uyarlamaların en iyilerinden biri olarak görülmektedir. Yönetmen *Warde*'in çabası Shakespeare'in metninin sinemasal anlatımını yapabilmek olmuştur. Açılış sahnesinde görünen büyük yakalı ceketli adam bir sandalyede kitap okumaktadır. Kendini beğenmiş ve resmi görünümüdür. Bu kodlar tipik bir Victoriya dönemi erkeğini işaret etmektedir. Oyuncunun, o yıllarda pek rastlanmayan yakın çekimi de kullanılmıştır. *G. Melies*'in filmlerindeki görüntü hilelerine benzer bir şekilde kitap okuyan kişi, Kral Lear'e dönüşür. *King Lear* ilk sahnede gösterildikten sonra oldukça uzun bir yazı belirerek oyunun konusu açıklanır. Filmin endişesi Nickelodeon'ların kabalığından uzaklaşıp bir Shakespeare trajedisi verebilmektir. *Warde*, oyunu verebilmek için hem sahne bilgisini kullanmış, hem de yazılı metinden yararlanmıştır. (Rothwell, 2004, s.212-213)

Bu filmler sakin ve kibar yapılarıyla kendinden önceki filmlerin yerlerini almışlardır. Yapımcılar ve dağıtımıcılar önce uyarlama çekmeye sıcak bakmamışlardır. Fakat önemli kişilerce, bu yöntemin onlara prestij ve güç kazandıracığı tavsiye edilmesi üzerine isteksizlikleri kırılmıştır. Yapımcıların asıl yaptıkları, tiyatronun melodramatik tarzını hareketli görüntüye taşımak olmuştur. (Jackson, 2004, s.2-3) Uyarlamalar, canlandırılmış tablo görünümündeydiler. Tiyatrodan eksik olan yanı ses'ti. Bunu da şiirsel betimlemeler ve mekanlarla yenmişlerdir. Bu şekilde tiyatroya da meydan okumuşlardır. (Jackson, 2004, s.20)

5. Sonuç

Halka gösterilen ilk filmler şaşkınlıkla izlenmiştir. Bir bilimsel gelişmenin sonucu olan hareketli görüntüler heyecan yaratmıştır. Sinema, Avrupa'da ilk gelişmeleri yaşamaya başladıktan sonra, Amerika'da güçlü bir sanayii olarak ortaya çıkmıştır. Gelişme yolunda da pek çok yol denenmiştir. Hollywood öncesi dönem, sanayiinin ortaya çıkışı ve sanat yönünün oluşturulmaya çalışılması şeklinde de özetlenebilir. Sinemaya olan şüpheli bakışlar ve mevcut sahip olduğu seyircisinin yetersizliği karşısında yapımcılar yeni arayışlara girişmiştir. İlk çabalar Avrupa'da başlamış ve arkasından da Amerika'ya ulaşmıştır.

Tiyatro ve edebiyat eserlerinin sinemaya aktarılmasının nedeni sinema yapımcılarının saygınlık kazanma istekleri ile açıklanmaktadır. Yüksek sanat izleyicileri tarafından sevilen tiyatro ve edebiyat ürünleri sinemacıların isteklerini karşılayacak güce sahip görülmüşlerdir. Tiyatro ile sinema arasındaki ilişkinin vurgulanmasıyla tiyatro izleyicisinin sinemaya da ilgi göstermesi hedeflenmiştir. Bundan sonra tiyatro, sinema tarafından bir rakip olarak da görülecektir. Tiyatroyu aşan uyarlamaların

yapılması için sinemanın olgunlaşması gerekecektir. 1928'de sessiz sinema olgunlaşmış, en yüksek noktasına erişmiştir. (Bazin, 1996, s.42)

Saygı gören büyük isimler sinemada kullanılırken bu filmleri merak eden yeni izleyici kitleleri de sinema salonlarına gelmeye başlamışlardır. Tiyatronun sinemaya katkısı bulunurken zararı da dokunmuştur. Filme çekilen tiyatro oyunları, bir sinema dilinin oluşmasını geciktirmiştir. Yapılan uyarlamaların bir parçasını oluşturan Shakespeare'in oyunlarının nerdeyse tamamı sinema olmaktan çok tiyatrosu filmler özelliği göstermektedirler. Shakespeare isminin sinemanın saygınlık ve sanat yönüne katkısı olmuştur. O zamanki bakış açısı karşısında saygınlık kazandırdığı kesindir; fakat sinemanın sanat yönüne katkısı görecelidir.

Sessiz Shakespeare filmleri tarihinde, sinemaya 12 kez uyarlanan Hamlet en çok kullanılan Shakespeare oyunu olmuştur. Romeo ve Juliet 9 kez, Macbeth 8 kez, Othello 7 kez, Hırçın Kız 7 kez, Venedik Taciri 6 kez, Kral Lear 5 kez ve Bir Yaz Gecesi Rüyası 5 kez sinemaya uyarlanmışlardır. (Holderness ve McCullough, 2004) Shakespeare'in tragediyalarının daha çok tercih edilmiş olduğu görülmektedir. Hırçın Kız, Venedik Taciri ve Bir Yaz Gecesi Rüyası komediya, diğerleri tragediyadır. Hamlet en çok uyarlanan oyun olmasına karşın sadece Avrupa'da filme çekilmiştir.

Sessiz Shakespeare filmlerinde temel alınan oyundaki tüm bölümler aktarılmamıştır. Hamlet'in tam metniyle oynandığında altı saat sürdüğü düşünülürse bir oyunun olduğu gibi sinemaya aktarılmasının çok da anlamlı olmayacağı görülmektedir. Uyarlamada bazı bölümlerin ve karakterlerin çıkarılması sinemacıların kendi görüşüne ve estetik zevkine bağlı olarak değişiklik gösterebilmektedir. Sessiz Shakespeare filmlerinde bazen sadece birkaç sahnenin aktarılmış olduğu da görülmektedir. Buradaki amaç sinemaya yeni izleyici kitleleri çekmektir. Saygı gören bir oyundan birkaç sahnenin çekilmesi o dönemin şartları altında sinemaya saygınlık sağlamıştır.

Sessiz Shakespeare filmlerinde çerçeveleme, kamera açıları ve çekim ölçekleri gibi sinemanın anlatım öğeleri henüz görülmemektedir. Bu filmlerde tiyatro izleyicisinin bakış açısına yerleştirilmiş sabit bir kamera karşısında oyuncular tarafından oynanan tiyatro oyunundan en tanınan sahneler filme çekilmiştir. Bir sinema filminde bulunan iki türlü hareketten, kamera hareketi ve oyuncu hareketinden sadece oyuncu hareketine sahiptirler. Çerçeveleme, kamera açısı ve ölçeklerinin hikaye anlatımına herhangi bir katkısı görülmemektedir. Sinemaya ilişkin diğer anlatım öğeleri kurgu, oyunculuk ve ses açısından bakıldığında, bu filmlerde sinemayı sanat yapan en önemli öğe olan kurgunun anlatım yaratmak için kullanmada bir işlevi bulunmamaktadır. Sahneler bir birini arkasına eklenerek filmler oluşturulmuştur. Sessiz Shakespeareler'deki oyunculuk ise abartılı tiyatro oyunculuğudur. Henüz bir sinema oyunculuğu bu dönemde belirginleşmemiştir. Ses'e ise teknik olarak henüz ulaşılammıştır.

Sinemada sesler (efektler-konuşmalar) tamamen konuşmaya dayalı tiyatrodan farklı kullanılmaktadır. Sinemada sesler görüntüyü desteklemektedir. Konuşmaya dayalı bir anlatımın, görüntüye dayalı bir anlatıma dönüştürülmesi sırasında diyaloglardan da bir ölçüde yararlanılması gerekecektir. Sessiz Shakespeareler'in ise bu olanağı bulunmamaktadır. Söz konusu filmlerde diyalogların gücünden yararlanılamadığı için sadece konunun akışından yararlanılabilmektedir. Bu durum da aktarımı etkilemiştir. Sessiz dönemde yapılabilecek bir tiyatro uyarlaması, kendi görüntü dilini bile henüz geliştirme aşamasında olan bir araç için oldukça sınırlı görülmektedir.

Mekanalara bakıldığında ise filmlerin büyük kısmının stüdyoda çekilmiş olmasına rağmen dış mekanları da kullandığı görülmektedir. Dış mekan kullanımını sessiz Shakespeareler’i tiyatrodan farklılaşmışlardır.

Sessiz Shakespeareler, sahip oldukları kısa sürelerde temel aldıkları oyunun konusunu popüler şekilde sunmuşlardır. Sonuç olarak, sinemaya olan olumsuz görüşleri değiştiren, temel aldığı oyun hakkında bilgi veren ve tiyatronun gölgesindeki yapımlar olarak açıklanabilir. Kendi gramerini henüz oluşturamamış sinemanın, tamamen diyaloglara dayanan tiyatro oyunlarını yorumlamaya gücü yetersiz kalmıştır.

Shakespeare oyunları, Elizabeth çağı *seyircilerine* ve o çağın görkemli olmayan *salonlarına*, biraz da olsa benzeyen *nickelodeon*’lardaki hareketli görüntü izlemeye meraklı halkın karşısına çıkmıştır. Oyunların sahip olduğu incelik ve zeka sinemanın yolunu çizmesinde yardımcı olmuştur. Bundan sonraki gelişme tiyatronun gölgesinin dışında olacaktır.

Kaynakça

Kitaplar

Arkın Sinema Ansiklopedisi (1975). C:2, İstanbul: Arkın Kitabevi.

Aslanyürek, Semir (1998). **Senaryo Kuramı**. İstanbul: Pan Yayıncılık.

Akyürek, Feridun Senaryo (2004). **Yazarı Olmak**. İstanbul: Media Cat

Kitapları.

Bazin, Andre (1993). **Sinema Nedir**. çev. İbrahim Şener, İstanbul: Sistem Yayıncılık.

Bazin, Andre (1996). **Çağdaş Sinemanın Sorunları**. Ankara: Bilgi Yayınevi.

Eagleton, Terry (1998). **William Shakespeare**. çev. Cüneyt Yalaz, İstanbul:

Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.

Everson, William K. (1998). **American Silent Film**. New York: Da Capo Press.

Guntner, J. Lawrence (2004). “Hamlet Macbeth and King Lear on Film”,

Shakespeare On Film. ed. Russell Jackson, Cambridge University Press.

Greenhill, Wendy ve Wignall, Paul (1996). **Shakespeare’s Players**. Thetford: Heinemann.

Holderness, Graham ve McCullough, Christopher (2004). “Shakespeare On the Screen: A Selective Filmography”, **Shakespeare and the Moving Image**. ed. Anthony Davies-Stanley Wells, Cambridge: Cambridge University Press.

Jackson, Russell (2004). “Introduction: Shakespeare, Films and the Marketplace, **Shakespeare on Film**. ed. Russell Jackson, Cambridge University Press.

Kuhn, Annette (2002). “The Rise Of the American Cinema”, **The Cinema Book**. ed., Pam Cook-Mieke Bernink, London: British Film Institute.

Kott, Jan (1999). **Çağdaşımız Shakespeare**. İstanbul: Mitos Boyut Yayınları.

Onaran, Alim Şerif (1994). **Sessiz Sinema Tarihi**. İstanbul: Kitle Yayınları.

Onaran, Oğuz (1996). **Fransız Sineması**. Ankara: Kitle Yayınları.

Özön, Nijat (2000). **Sinema Televizyon Video Bilgisayarlı Sinema Sözlüğü**. İstanbul: Kabalıcı Yayınevi.

Rothwell, Kenneth S. (2000). **A History of Shakespeare on Screen: A Century of Film and Television**. Cambridge University Press.

Rothwell, Kenneth S. (2004). "Representing King Lear On Screen: From Metatheatre To Meta Cinema", **Shakespeare and the Moving Image**. Cambridge: Cambridge University Press.

Scognamillo, Giovanni (1997). **Dünya Sinema Sanayii**. İstanbul: Timaş Yayınları.

Scognamillo, Giovanni (1994). **Amerikan Sineması**. İstanbul: Ağaç Yayıncılık.

Şener, Sevdâ (1998). **Dünden Bugüne Tiyatro Düşüncesi**, Ankara: Dost Kitabevi.

Taylor, Neil (2004). "The Films Of Hamlet", **Shakespeare and the Moving Image**. ed. Anthony Davies-Stanley Wells, Cambridge: Cambridge University Press.

Taylor, Neil (2004). "National and Racial Stereotypes in Shakespeare Films", **Shakespeare on Film**. Cambridge: Cambridge University Press.

Tanilli, Server (1994). **Uygurluk Tarihi**. İstanbul: Cem Yayınevi.

Oyun (1992). **Venedik Taciri** İstanbul: Remzi Kitabevi.

Wells, Stanley (1992). **Shakespeare Yazar ve Eserleri**. çev. Cevza Sevgen, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Urgan, Mina (1996). **Shakespeare ve Hamlet**. İstanbul: Cem Yayınevi.

Ülkü, Reha (2004). **Sinema ve Kuram**. Ankara: Orient Yayınları.

Oyun (1991). **Fırtına**. İstanbul: Adam Yayınları.

Sürelî Yayınlar

Aylan, Gürkal (1996). "Tiyatro ve Sinema Sanatları Arasındaki Ayrımlar", **Türk Dili**. S: 179, Ağustos, s. 1043.

Wolf, S. (1967). "Sinemada Shakespeare", çev. Oğuz Alpüğe, Faruk Atasoy, **Yeni Sinema**. S: 4. s. 12-14.

İnternet

Erickson, Hal (2005). "Othello",
<http://www.allmovie.com/cg/avg.dll?p=avg&sql=1:36707~C> (5 Ağustos 2005).

Milestonefilms (2001).
<http://www.milestonefilms.com/pdf/silentshakepresskit.pdf> (20 Haziran 2005).

Rothwell, Kenneth S. (2005). "A Century of Shakespeare on Film",
<http://search.eb.com/shakespeare/esa/660002.html> (12 Ağustos 2005).

Wollstein, Hans J. (2005). "Desdemona",
<http://www.allmovie.com/cg/avg.dll?p=avg&sql=1:139709> (5 Ağustos 2005).